

กลวิธีการนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกในวรรณกรรมเยาวชน เรื่อง หมอยาน้อย ของ กิตติศักดิ์ ศรีแก้วบวร*

PRESENTATION STRATEGIES FOR ECOLOGICAL CONSCIENCE IN CHILDREN'S LITERATURE: A CASE STUDY OF "MO YAI NOI"

BY KITISAK SRIKAEWBOWORN

วัลภา ธารเวท*, มารศรี สอทิพย์

Wanlapa Tarawet*, Marasri Sorthip

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ขอนแก่น ประเทศไทย

Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, Khon Kaen, Thailand

*Corresponding author E-mail: wanlapa.ta@kkumail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ วิเคราะห์กลวิธีการนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกในวรรณกรรมเยาวชน เรื่อง หมอยาน้อย ของ กิตติศักดิ์ ศรีแก้วบวร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้กรอบแนวคิดกลวิธีการนำเสนอและแนวคิด การวิจารณ์เชิงนิเวศ ผลการวิจัยพบว่า กลวิธีการนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึก มี 5 กลวิธี ได้แก่ 1) กลวิธีการ นำเสนอผ่านโครงเรื่อง ผู้เขียนสร้างโครงเรื่องให้ตัวละครมีความเชื่อมโยงกับธรรมชาติตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง 2) กลวิธีการนำเสนอผ่านตัวละคร มีการตั้งชื่อตัวละครหลักเพื่อสื่อถึงนิเวศ และการสร้างตัวละครที่เป็นมิตร กับธรรมชาติหรือมีจิตสำนึกเชิงนิเวศ 3) กลวิธีการนำเสนอผ่านบทสนทนา มีการใช้บทสนทนานำเสนอบุคลิก ลักษณะนิสัย และทัศนคติของตัวละครที่มีต่อธรรมชาติที่แฝงไปด้วยแนวคิดนิเวศสำนึก 4) กลวิธีการนำเสนอผ่าน ฉากพบทั้งหมด 5 ประเภท ได้แก่ ฉากที่เป็นธรรมชาติ ฉากที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ ฉากที่เป็นช่วงเวลาหรือยุคสมัย ฉากที่เป็นสภาพการดำเนินชีวิตของตัวละคร และฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมเชิงนามธรรม และ 5) กลวิธีการนำเสนอ ผ่านน้ำเสียงของผู้แต่ง ได้แก่ น้ำเสียงชื่นชมเชิดชูธรรมชาติ น้ำเสียงโน้มน้าวให้อนุรักษ์ธรรมชาติ น้ำเสียงจริงจัง สื่อความให้คิด และน้ำเสียงโศกเศร้า ซึ่งวรรณกรรมเยาวชน เรื่อง หมอยาน้อย เป็นวรรณกรรมสีเขียวที่มีลักษณะเด่น ในการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการสอดแทรกคุณประโยชน์ของพืชสมุนไพร หลากหลายชนิดที่สามารถนำมารักษาโรคต่าง ๆ ได้ด้วยภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน อันแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่มีความเชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้ง วรรณกรรมเรื่องนี้มีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังจิตสำนึก ในการอนุรักษ์ธรรมชาติให้กับผู้อ่าน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน

คำสำคัญ: กลวิธีการนำเสนอ, แนวคิดนิเวศสำนึก, วรรณกรรมเยาวชน, หมอยาน้อย

Abstract

This research aims to analyze the presentation strategies for ecological conscience in the children's literature: "Mo Yai Noi" by Kitissak Srikaewboworn. This is a qualitative research study employing the conceptual frameworks of presentation strategies and ecocriticism. The research findings reveal five strategies for presenting ecological awareness concepts: 1) Presentation through

plot structure - the author crafts the plot so that the characters are connected to nature from beginning to end. 2) Presentation through characters - the main characters are named to convey ecological implications, and creates characters that are either nature-friendly or embody ecological awareness. 3) Dialogue: Through dialogue, the characters' personalities, habits, and views towards nature are expressed, embedding ecological ideas within their interactions. 4) Setting: Five types of settings are identified, including natural environments, man-made environments, temporal settings or periods, the living conditions of the characters, and abstract environmental settings. 5) Tone: The author's tone varies from one of admiration for nature, to persuasive in advocating for its conservation, serious in provoking thought, and melancholic. The children's literature "Mo Yai Noi" is a prominent example of green literature, distinguished by its focus on nature and the environment. Particularly notable is the inclusion of the benefits of various medicinal plants that can treat a range of ailments through traditional herbal medicine. This aspect underscores the profound connection between humans and nature. The literature plays a significant role in instilling a sense of environmental conservation in its readers, especially among children and young people.

Keywords: Presentation Strategies, Ecological Conscience, Children's Literature, Mo Yai Noi

บทนำ

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นเรื่องที่ได้รับการนำเสนอในผลงาน ด้านศิลปวรรณกรรมมาโดยตลอด เนื่องจากมนุษย์มักจะใช้เป็นสื่อในการทำความเข้าใจ ประนีประนอม และแสดงออกถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อโลกธรรมชาติ (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556) วรรณกรรมจึงเปรียบเสมือนโลกอีกใบที่สะท้อนภาพสังคมผ่านภาษาให้ผู้อ่านสามารถรับรู้ได้ว่ามีสิ่งใดเกิดขึ้นกับสังคม ซึ่งในปัจจุบันมีการสร้างสรรค์ผลงานวรรณกรรมที่นำเสนอเรื่องราวของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างสำนึกสีเขียวหรือสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับผู้อ่านเพิ่มมากขึ้น โดยวรรณกรรมได้นำเสนอบทบาทและความสำคัญของธรรมชาติหลากหลายแง่มุม อันแสดงให้เห็นถึงแนวคิดนิเวศสำนึกที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แนวคิดนิเวศสำนึก (Ecological Conscience) หมายถึง กระบวนการที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ ซึ่งกระบวนการนี้ดังกล่าวจะส่งผลต่อการปฏิบัติตนของมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องน้อย บุญเนตร ได้อธิบายว่า แนวคิดนิเวศสำนึกเป็นมโนทัศน์ในการมองโลกธรรมชาติแบบองค์รวม ซึ่งจุดศูนย์กลางของคุณค่าอยู่ที่ความสมดุลของโลกชีวมิติใข้อยู่ที่มนุษย์ มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติ (เนื่องน้อย บุญเนตร, 2537) นอกจากนี้ ตรีศิลป์ บุญขจร ได้กล่าวถึงท่าทีของมนุษย์ที่มองธรรมชาติเป็นเพียง "สิ่งแวดล้อม" ของมนุษย์ มนุษย์เป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่งและจักรวาลทำให้เกิดทัศนคติที่ว่าธรรมชาติ คือ "ทรัพยากร" ที่มนุษย์มุ่งใช้ประโยชน์ มนุษย์จึงเป็นตัวการสำคัญในการทำลายธรรมชาติและก่อให้เกิดวิกฤตสิ่งแวดล้อม (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2566)

"หมอยาน้อย" เป็นวรรณกรรมเยาวชนที่ได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียวประเภทงานเขียนในปี 2566 ซึ่งวรรณกรรมเรื่อง หมอยาน้อย แฝงไปด้วยแนวคิดนิเวศสำนึก โดยกิตติศักดิ์ ได้ถ่ายทอดเรื่องราววิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชนบทแถบชนเมืองพัทลุงที่มีความผูกพันกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผ่านองค์ประกอบของวรรณกรรม เช่น ตัวละคร ฉาก บทสนทนา นำเสนอคุณประโยชน์ของธรรมชาติ รวมถึงพืชสมุนไพรชนิดต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ตลอดจนวิถีในการนำพืชสมุนไพรมารักษาโรคตามภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านที่สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านการเรียนรู้ของตัวละครหลัก คือ "ปริมินทร์" แสดงให้เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านที่มี

ความจำเป็นต่อชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล นอกจากนี้ยังนำเสนอความสำคัญของการเรียนรู้ โดยเฉพาะการเรียนรู้จากพื้นที่ธรรมชาติ และการปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน

จากการศึกษาวรรณกรรมเยาวชน เรื่อง หมอยาน้อย ของ กิตติศักดิ์ ศรีแก้วบวร ผู้วิจัยพบว่า ผู้เขียนได้สอดแทรกแนวคิดนิเวศสำนึกผ่านองค์ประกอบต่าง ๆ ของวรรณกรรมอันแสดงให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญของธรรมชาติ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างน่าสนใจ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัย จึงมุ่งศึกษากลวิธีการนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกในวรรณกรรมเยาวชน เรื่อง หมอยาน้อย ของ กิตติศักดิ์ ศรีแก้วบวร เพื่อเข้าใจกลวิธีการนำเสนอที่ผู้เขียนใช้ในการนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึก โดยวิเคราะห์ผ่านองค์ประกอบของวรรณกรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์กลวิธีการนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกในวรรณกรรมเยาวชน เรื่อง หมอยาน้อย ของ กิตติศักดิ์ ศรีแก้วบวร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ดำเนินการวิจัยด้วยวิธีการศึกษาค้นคว้าและวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาและรวบรวมข้อมูล ได้สำรวจและรวบรวมข้อมูลจากงานวิจัย บทความและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีการนำเสนอในวรรณกรรม และการวิจารณ์เชิงนิเวศ

2. การวิเคราะห์ข้อมูล อ่านทำความเข้าใจและตีความตัวบท จากนั้นเก็บรวบรวมตัวบทที่แสดงแนวคิดนิเวศสำนึกมาวิเคราะห์กลวิธีการนำเสนอ โดยวิเคราะห์จากองค์ประกอบของวรรณกรรมตามแนวทาง การวิจารณ์เชิงนิเวศ และได้นำกรอบแนวคิดการแบ่งประเภทของฉากในวรรณกรรมของ ธัญญา สังขพันธานนท์ มาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์กลวิธีการนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกในวรรณกรรมเรื่องนี้ด้วย ซึ่งองค์ประกอบของวรรณกรรมเป็นส่วนสำคัญที่จะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันแสดงให้เห็นถึงแนวคิดนิเวศสำนึกที่ถูกนำเสนอในวรรณกรรมเยาวชน เรื่อง หมอยาน้อย ของ กิตติศักดิ์ ศรีแก้วบวร (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2539); (กิตติศักดิ์ ศรีแก้วบวร, 2561)

3. การนำเสนอผลการศึกษา นำผลการศึกษามาสรุปและอภิปรายผล และนำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์กลวิธีการนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกในวรรณกรรมเยาวชน เรื่อง หมอยาน้อย ของ กิตติศักดิ์ ศรีแก้วบวร โดยวิเคราะห์กลวิธีการนำเสนอจากองค์ประกอบของวรรณกรรมตามแนวทาง การวิจารณ์เชิงนิเวศพบว่า ผู้เขียนใช้กลวิธีการนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกผ่านองค์ประกอบของวรรณกรรมที่สำคัญ คือ กลวิธีการนำเสนอผ่านโครงเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา ฉาก และน้ำเสียงของผู้แต่ง ดังนี้

1. โครงเรื่อง (Plot) โครงเรื่อง คือ การผูกเรื่องหรือการสร้างเรื่องราวต่าง ๆ ในการดำเนินเรื่องเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน ซึ่งในวรรณกรรมเยาวชน เรื่อง หมอยาน้อย ผู้เขียนสร้างโครงเรื่องให้ตัวละครมีความเชื่อมโยงกับธรรมชาติตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ดังนี้

ผู้เขียนเปิดเรื่องด้วยการนำเสนอภาพความสำเร็จของปริมินทร์ที่กำลังขึ้นรับรางวัลนักวิจัยดีเด่นแห่งชาติ และได้นำเสนอเรื่องราวและเหตุการณ์ต่าง ๆ ผ่านภาพความทรงจำของปริมินทร์ เล่าย้อนไปเมื่อปริมินทร์ยังเป็นเด็กที่อาศัยอยู่ในชนบทแถบชนเมืองพัทลุง ชีวิตในวัยเด็กของปริมินทร์เต็มไปด้วยการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากธรรมชาติในท้องถิ่น โดยเฉพาะพืชสมุนไพรที่เขาชื่นชอบ ต่อมาผู้เขียนได้ผูกปมปัญหาให้ตัวละครมีอุปสรรคในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการย้ายโรงเรียน การปรับตัวเข้ากับเพื่อนใหม่ และปมปัญหาที่สำคัญในเรื่อง คือ การเสียชีวิตของพ่อ

ที่ป่วยด้วยโรคมะเร็งปอด ซึ่งเป็นแรงผลักดันที่ทำให้ตัวละครมีความมุ่งมั่น ใฝ่เรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องพิษสมุนไพร เพื่อค้นหาที่สามารถนำมารักษาโรคมะเร็งปอด ในที่สุดปรมินทร์ได้เป็นเภสัชกร และเป็นอาจารย์ที่มีผลงานการวิจัยทางด้านสมุนไพรเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง ความว่า

“ขณะเป็นอาจารย์สอนนักศึกษาเขามีผลงานวิจัยทางด้านสมุนไพรเป็นที่ยอมรับมากมาย สามารถค้นพบสารสำคัญใหม่ ๆ ที่อยู่ในสมุนไพรไทยหลายชนิด รวมทั้งมีบทความและงานวิจัยลงตีพิมพ์ในวารสารที่มีชื่อเสียงทั้งในและต่างประเทศ”

ผู้เขียนปิดเรื่องด้วยการคลี่คลายปมปัญหา ปรมินทร์สามารถค้นพบตัวยาสำคัญในการยับยั้งเซลล์มะเร็งปอดจากใบทุเรียนเทศได้สำเร็จ โดยการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านจากลุงเยี่ยมควบคู่กับความรู้สมัยใหม่ เรื่องจบลงด้วยภาพที่ปรมินทร์กำลังขึ้นรับรางวัลนักวิจัยดีเด่นแห่งชาติ สาขาวิทยาศาสตร์เคมีและเภสัช ความว่า

“ภาพอดีตพลันปิดฉากลงเพียงแค่นั้น เมื่อพิธีกรในห้องประชุมเดินออกมาด้านหน้า ประกาศให้ทุกคนเตรียมยืนขึ้นเพื่อให้เกียรติแก่นายกรัฐมนตรี”

จะเห็นได้ว่าผู้เขียนวางโครงเรื่องให้ธรรมชาติมีความเชื่อมโยงกับตัวละครหลัก คือ ปรมินทร์ ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง โดยผู้เขียนได้สร้างให้ตัวละครหลักเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากธรรมชาติ และสอดแทรกภูมิปัญญาการแพทย์ผ่านการเรียนรู้ของปรมินทร์ ซึ่งการเรียนรู้ดังกล่าวส่งผลให้ปรมินทร์มองเห็นคุณค่าและความสำคัญของธรรมชาติ รู้จักปรับตัวและดำรงชีวิตให้กลมกลืนกับธรรมชาติ แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่มีความเชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้งและไม่อาจแยกขาดจากกันได้

2. ตัวละคร (Characters) ตัวละคร คือ ผู้ที่มีบทบาทในเรื่อง หรือบุคคลที่ผู้แต่งสมมติขึ้นมาเพื่อให้กระทำพฤติกรรมตามเหตุการณ์ในท้องเรื่อง หรือเป็นผู้ที่ได้รับผลจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามโครงเรื่อง ตัวละครอาจจะเป็นคน สัตว์ หรือ สิ่งอื่น ๆ ก็ได้ ในวรรณกรรมเยาวชน เรื่อง หมอยาน้อย ผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกผ่านตัวละคร ได้แก่ การตั้งชื่อ ตัวละครหลักเพื่อสื่อเน้นเชิงนิเวศ และการสร้างตัวละครที่เป็นมิตรกับธรรมชาติหรือมีจิตสำนึกเชิงนิเวศ ดังนี้

2.1 การตั้งชื่อตัวละครหลักเพื่อสื่อเน้นเชิงนิเวศ ผู้เขียนนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกผ่านตัวละครหลัก โดยผู้เขียนตั้งชื่อตัวละครหลักว่า ปรมินทร์ แสงพฤกษ์ คำว่า “แสงพฤกษ์” เป็นชื่อที่สื่อความหมายเชิงนิเวศได้อย่างชัดเจน คำว่า “แสง” หมายถึง ค้นหา เสาะหา ส่วนคำว่า “พฤกษ์” หมายถึง ต้นไม้ ดังนั้น “แสงพฤกษ์” จึงหมายถึง การค้นคว้าหาความรู้ จากพืชพรรณธรรมชาติ แสดงให้เห็นว่า ผู้เขียนตั้งชื่อให้สอดคล้องกับลักษณะนิสัยของตัวละครที่รักธรรมชาติ มีความสนใจและชื่นชอบพืชสมุนไพรเป็นพิเศษ ตลอดจนมีความเพียรพยายามมุ่งมั่นในการศึกษาหาความรู้ โดยเฉพาะการศึกษาค้นคว้าคุณสมบัติของ พืชสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคจากภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน แสดงให้เห็นว่า ตัวละครมองเห็นคุณค่า และความสำคัญของธรรมชาติ ซึ่งให้เห็นว่าผู้เขียนได้ตั้งชื่อตัวละครหลักเพื่อสื่อเน้นเชิงนิเวศ คือ ความเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ ซึ่งการตั้งชื่อตัวละครหลักในวรรณกรรมเรื่องนี้ไม่เพียงแสดงให้เห็นถึงแนวคิดนิเวศสำนึกที่ถูกนำเสนอผ่านตัวละคร แต่ยังเป็นการกระตุ้นให้ผู้อ่านตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของธรรมชาติอีกด้วย

2.2 การสร้างตัวละครที่เป็นมิตรกับธรรมชาติหรือมีจิตสำนึกเชิงนิเวศ ผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกโดยการสร้างตัวละครที่เป็นมิตรกับธรรมชาติหรือมีจิตสำนึก เชิงนิเวศ โดยสร้าง “ปรมินทร์” เป็นตัวละครหลักของเรื่อง ในวัยเด็กปรมินทร์อาศัยและเติบโตในชนบทแถบชานเมืองพัทลุงอันเต็มไปด้วยธรรมชาติที่อุดม

สมบูรณ์ ซึ่งประมินทร์เป็นเด็กที่รักธรรมชาติและให้ความสนใจเกี่ยวกับพืชสมุนไพรมาตั้งแต่เด็ก เนื่องจากได้รับการปลูกฝังมาจากคนในครอบครัว ความว่า

“ประมินทร์ชอบสีเขียวของต้นไม้มองที่ไรก็สดชื่นสบายตาสบายใจ เขาสนใจพืชพรรณต่าง ๆ รายรอบตัวมาตั้งแต่เด็ก ด้วยพ่อและลุงได้รับการปลูกฝังให้อยู่กับต้นไม้ใบหญ้ามาจากปู่ ยืนรักต้นไม้จึงถ่ายทอดมาอยู่ในสายเลือดเขาอย่างไม่รู้ตัว”

นอกจากความรักที่มีต่อธรรมชาติแล้ว ประมินทร์ยังเป็นเด็กที่มีความเมตตา มองเห็นคุณค่าและความสำคัญของชีวิตอื่น มองว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ที่ต้องพึ่งพาเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ความว่า

“ประมินทร์ไม่รอช้ารีบถอดเสื้อยืดตัวเก่งเหลือเพียงกางเกงขาสั้นออก เดินลุยน้ำที่ลึกราวหน้าอกไปปลดเบ็ดออกจากปากของนกตัวนั้นด้วยความสงสาร ก่อนจะปล่อยมันให้เป็นอิสระคืนสู่ธรรมชาติดั้งเดิม บ่ายนี้ประมินทร์รู้สึกปีติเมื่อได้ช่วยชีวิตนกตัวนั้น แม่สอนเขาอยู่เสมอว่าอย่าไปรังแกหรือฆ่าสัตว์ ไม่ว่าจะทำตัวเล็กหรือ ตัวใหญ่ทุกชีวิตล้วนมีจิตใจ ต่างคนต่างอยู่ไม่ควรเบียดเบียน เว้นแต่จะนำมาเป็นอาหารเพื่อประทังชีวิต”

ผู้เขียนนำเสนอให้เห็นว่า ประมินทร์เป็นเด็กที่ตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น ตอนที่ลุงคนขับเรือได้เล่าถึงปัญหาการลดจำนวนลงอย่างรวดเร็วของนกหลายชนิด อันมีสาเหตุจากการทำลายธรรมชาติของมนุษย์ ความว่า

“ประมินทร์ได้รับรู้สิ่งที่ลุงคนขับเรือบอกแล้วรู้สึกใจหาย ธรรมชาติกำลังถูกทำลายลงด้วยน้ำมือมนุษย์เขาคิดในใจว่า หากต้องการให้ธรรมชาติยังคงอยู่ทุกคนต้องรักเพื่อนร่วมโลกให้เหมือนกับรักชีวิตของตัวเอง”

จะเห็นได้ว่า ผู้เขียนนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติผ่านตัวละคร “ประมินทร์” โดยผู้เขียนพยายามโน้มน้าวให้ผู้อ่านปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ที่มีต่อธรรมชาติ ให้หันกลับมาตระหนักถึงวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น การรักธรรมชาติก็เปรียบเสมือนการรักตัวเอง เพราะถ้าไม่มีธรรมชาติเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ก็ไม่อาจดำรงอยู่ได้ นอกจากนี้ประมินทร์ยังได้รับการปลูกฝังจิตสำนึกเชิงนิเวศจากครูที่โรงเรียนสะท้อนให้เห็นว่าครูมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมให้กับนักเรียน ความว่า

“ท้ายชั่วโมงนั้น ครูอดิสรสรุปปิดท้ายว่า ชากติกดำบรรพ์ที่พบในชั้นหินยังสามารถใช้เป็นดัชนีบอกอายุของชั้นหินได้อย่างแม่นยำอีกด้วย การสร้างสรรค์นั้นใช้เวลานับล้าน ๆ ปี แต่การทำลายเพียงแค่วินาทีเดียวก็สามารถทำได้แล้ว ขอให้พวกเราช่วยกันดูแลรักษาซากดึกดำบรรพ์ให้คงอยู่ เพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของคนรุ่นหลังต่อไป”

จากตัวอย่างที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า “ประมินทร์” เป็นตัวละครที่มีจิตสำนึกเชิงนิเวศหรือมีความเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติอย่างเด่นชัด ประมินทร์ถูกปลูกฝังให้รักและเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสมดุลจากคนในครอบครัวและครูที่โรงเรียน ซึ่งให้เห็นว่าสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการอบรมสั่งสอน และปลูกฝังจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมให้กับเด็กและเยาวชนเป็นอย่างมาก ซึ่งผู้เขียนสร้างตัวละครหลักและตัวละครรองให้มีจิตสำนึกเชิงนิเวศ โดยประมินทร์เป็นตัวละครหลักที่เป็นตัวแทนของเยาวชน ผู้มีจิตสำนึกเชิงนิเวศ ส่วนแม่ของประมินทร์ ลุงเอี่ยม ครูอดิสร และลุงคนขับเรือ เป็นตัวละครรองที่เป็นตัวแทนของผู้ใหญ่ที่มีจิตสำนึกเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นการสร้างตัวละครตามอุดมคติ (Idealist) เพื่อเป็นแบบอย่างให้กับผู้อ่านโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน

ให้เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติและตระหนักถึงวิกฤตสิ่งแวดล้อม ตลอดจนคาดหวังในการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ที่เป็นมิตรต่อธรรมชาติให้มากขึ้น

3. บทสนทนา (Dialogue) บทสนทนา คือ ถ้อยคำของตัวละคร การสนทนาโต้ตอบระหว่างตัวละคร ซึ่งบทสนทนาเป็นส่วนที่ทำให้เรื่องสมจริงและน่าสนใจ ในวรรณกรรมผู้เขียนใช้บทสนทนานำเสนอบุคลิกลักษณะนิสัยและพรสวรรค์ของตัวละครที่มีต่อธรรมชาติอันแฝงไปด้วยแนวคิดนิเวศสำนึก เช่น การสนทนาระหว่าง “ปรมินทร์” กับ “กล้าผจญ” ซึ่งปรมินทร์เป็นตัวแทนของเยาวชนผู้มีจิตสำนึกเชิงนิเวศ เนื่องจากเป็นผู้เห็นคุณค่าและความสำคัญของชีวิตอื่น ๆ ในธรรมชาติ ความว่า

“ไปหาอะไรเล่นสนุกกันดีกว่ากล้า” ปรมินทร์ส่งเสียงชักชวนเมื่อเห็นกล้าผจญกำลังก้าวลงบันไดบ้านมา
“ไปยั้งนกกัน!” กล้าผจญตะโกนชวนเสียงดัง ทั้งที่ยังลงบันไดมาไม่ถึงขั้นสุดท้าย
“อย่าทำบาปเลยเพื่อน” ปรมินทร์รีบปราม ก่อนเสนอทางเลือกอื่น “ไปหาลูกไม้กินกันดีกว่า”
“ดี ๆ กำลังเปรี้ยวปากได้ปีนต้นไม้เล่นด้วย” พี่ระวิทย์ร้องรับ

ปรมินทร์เลือกที่จะไม่ทำร้ายสัตว์ แสดงถึงความเข้าใจในความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติเป็นการมองโลกแบบองค์รวมที่มองเห็นคุณค่าของทุกชีวิต และเคารพต่อธรรมชาติในฐานะที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งที่ดำรงอยู่ในระบบนิเวศ นอกจากนี้ผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกที่ว่า ธรรมชาติ คือ พื้นที่แห่งการเรียนรู้ให้ภูมิปัญญาแก่มนุษย์ โดยนำเสนอคุณประโยชน์ของพืชสมุนไพรที่สามารถใช้รักษาโรคได้ แต่หากใช้ไม่ถูกวิธีก็อาจเป็นอันตราย ดังนั้น การเรียนรู้จากธรรมชาติต้องอาศัยความอดทน ความใส่ใจ และการสังสมประสบการณ์จนเกิดความเชี่ยวชาญดังบทสนทนาระหว่าง “ลุงเอี่ยม” กับ “ปรมินทร์”

“ก็ค่อยจดค่อยจำ ค่อยเรียนรู้ไป หลานรู้ไหมกว่าที่ลุงจะรู้จักสมุนไพรทั้งหมดที่ปลูกนี้ก็ต้องใช้เวลานานนับสิบปีเชียวนะ” ลุงเอี่ยมเข้ามาลูบศีรษะ

“ฮ้า! จริงหรือครับลุง” หลานชายค่อยใจขึ้น

“เอาอย่างนี้ ปิตทอมนี่ลองเลือกศึกษาต้นที่หลานสนใจเป็นพิเศษสิ องค์กรความรู้มันต้องค่อย ๆ สะสมไปใจร้อนไม่ได้เป็นอันตราย ที่สำคัญข้อมูลต้องแม่นยำ หากผิดพลาดจะเกิดอันตราย ถ้าหลานสนใจสมุนไพรใหม่ ๆ ก็ถามพี่ๆที่เขาได้นะ”

4. ฉาก (Setting) ฉาก หมายถึง เวลา สถานที่ ยุคสมัย และบรรยากาศในเรื่อง รวมถึงสภาพแวดล้อมทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ฉากมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างและแสดงลักษณะนิสัยของตัวละคร ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเหตุการณ์ในเรื่อง และช่วยสื่อความคิดของผู้เขียน ซึ่งในวรรณกรรมเยาวชน เรื่อง หมอยานน้อยผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกผ่านฉาก 5 ประเภท ได้แก่ ฉากที่เป็นธรรมชาติ ฉากที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ ฉากที่เป็นช่วงเวลาหรือยุคสมัย ฉากที่เป็นสภาพการดำเนินชีวิตของตัวละคร และฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมเชิงนามธรรมดังผลการศึกษา

4.1 ฉากที่เป็นธรรมชาติ คือ สภาพธรรมชาติที่แวดล้อมตัวละคร เช่น ทะเล ภูเขา ฯลฯ รวมไปถึงการพรรณนา การตกแต่งภายในบ้านหรืออาคารต่าง ๆ ในวรรณกรรมผู้เขียนได้นำเสนอฉากที่เป็นธรรมชาติ 2 ลักษณะ คือ ฉากธรรมชาติที่งดงามและอุดมสมบูรณ์ และฉากธรรมชาติที่น่ากลัว

4.1.1 ฉากธรรมชาติที่งดงามและอุดมสมบูรณ์ ผู้เขียนได้นำเสนอฉากธรรมชาติที่มีความงดงามและมีความอุดมสมบูรณ์ อันแสดงให้เห็นถึงคุณประโยชน์ของธรรมชาติ เพื่อเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกว่า

ธรรมชาติในฐานะพื้นที่แห่งการเยียวยาและสร้างความสุขให้กับมนุษย์ โดยผู้เขียนได้นำเสนอฉากท้องทุ่งนาที่เต็มไปด้วยต้นข้าวสีเขียวขจีและต้นไม้นานาชนิด แสดงถึงความงดงามและความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ แม้แดดจะร้อน แต่ทัศนียภาพอันงดงามและบรรยากาศที่ร่มรื่นทำให้ตัวละครรู้สึกสดชื่นและมีความสุข แสดงให้เห็นถึงพลังของธรรมชาติที่มีผลต่ออารมณ์และความรู้สึกของมนุษย์ ความว่า

“ลมทุ่งพัดเอื่อยอ่อนแต่ทว่าแดดร้อนเหลือใจ ยังกดีที่มีหมวกปีกช่วยบังไว้ได้บ้าง สองข้างทางธรรมชาติสวยงาม มองเห็นทุ่งนาเขียวขจี มีไม้ยืนต้นไม้พุ่มน้อยใหญ่ทำให้พวกเรารู้สึกสดชื่นขึ้นมาบ้าง”

นอกจากนี้ผู้เขียนยังนำเสนอให้เห็นว่าธรรมชาติสามารถช่วยรักษาและเยียวยาจิตใจของมนุษย์ได้ ความว่า

“ข้ากลับเด็กชายเห็นแสงหิ้งห้อยวิบวับ บินว่อนวูบวาบ บ้างอยู่เหนือผิวน้ำบ้างอยู่ตรงพุ่มไม้ริมน้ำ ทำให้ในใจของเขารู้สึกดีขึ้นมาบ้างหลังจากต้องเจอเรื่องแย่ ๆ มาเมื่อตอนกลางวัน”

การชมทิวทัศน์ธรรมชาติช่วยทำให้มนุษย์ผ่อนคลายและเพิ่มความรู้สึกรื่นรมย์ให้กับมนุษย์แล้ว ธรรมชาติยังช่วยเยียวยาและรักษาจิตใจของมนุษย์ เมื่อต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตให้ดีขึ้นได้อีกด้วย สะท้อนให้เห็นว่า มนุษย์และธรรมชาติมีความเชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อน และความสุขที่เกิดขึ้นจากการสัมผัสธรรมชาติมีส่วนสำคัญที่ช่วยกระตุ้นให้มนุษย์ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.1.2 ฉากธรรมชาติที่น่ากลัว ในวรรณกรรมเรื่อง หมอยาน้อย ผู้เขียนได้นำเสนอฉากธรรมชาติที่น่ากลัว เพื่อเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกว่า ธรรมชาติ คือ ความลึกกลับ อันตราย และน่ากลัว เช่น ฉากบ้านของกล้าผจญที่อยู่ห่างไกลจากชุมชนระหว่างทางแวดล้อมไปด้วยต้นจากที่หนาทึบ โดยภาพธรรมชาติที่ตัวละครมองเห็นอยู่นั้นคล้ายกับสภาพแวดล้อมในภาพยนตร์ผีเรื่อง แม่นาคพระโขนง ซึ่งสภาพแวดล้อมดังกล่าวทำให้ตัวละครเกิดความกลัว ความว่า

“ประมึนทร์กับพี่ระวิทย์ช่วยกันแจวเรือมาราวครึ่งชั่วโมงก็ถึงบ้านของกล้าผจญ ซึ่งซ่อนตัวอยู่ใน ดงจากที่ทึบ บ้านไม้เก่าๆ ใต้ถุนสูงหลังนั้นทำเอาสองสหายอกสั่นขวัญผวาอีกครั้ง แม้จะเคยมานานแล้วจะว่าไปก็คล้ายบ้านของทิดมากเรื่องแม่นาคพระโขนงในหนังกลางแปลงอยู่ไม่น้อย แต่นับว่ายังเป็นโชคดีที่ตอนนี้เป็นเวลากลางวัน”

4.2 ฉากที่เป็นสิ่งประหลาด ได้แก่ อาคารบ้านเรือน วัตถุข้าวของเครื่องใช้ที่มนุษย์เป็นผู้ประดิษฐ์ขึ้นมาและแวดล้อมตัวละครในเรื่อง ผู้เขียนได้นำเสนอฉากที่เป็นสิ่งประหลาดที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกว่า ธรรมชาติในฐานะพื้นที่แห่งการเรียนรู้ โดยการบรรยายถึงห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ที่อยู่ในโรงเรียน ซึ่งมีการจำลองธรรมชาติและความรู้ด้านวิทยาศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้นักเรียนศึกษาค้นคว้า ความว่า

“ภายในห้องจัดแสดงความรู้ ความก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์สาขาต่าง ๆ อย่างครบครัน มีทั้งความรู้ทางธรณีวิทยา ตัวอย่างดิน หิน แร่ แบบจำลองระบบสุริยะ แบบจำลองโครงกระดูก และส่วนประกอบของ ร่างกายมนุษย์ อาณาจักรพืช อาณาจักรสัตว์ ความก้าวหน้าด้านดาราศาสตร์ และอื่น ๆ แต่ละจุดมีคำอธิบายประกอบอยู่ใกล้ ๆ ทั้งยังมีภาพถ่ายหาชมยาก และตำราความรู้ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ใหม่ ๆ มากมาย อย่างชัยพลกษ วิทยาศาสตร์น่าตื่นตาตื่นใจ”

4.3 ฉากที่เป็นช่วงเวลาหรือยุคสมัย หมายถึง ช่วงเวลาหรือยุคสมัยของการเกิดเหตุการณ์ในเรื่องเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของเรื่องสั้นและนวนิยาย เพราะช่วงเวลาจะช่วยให้การดำเนินเรื่อง ตลอดจนพัฒนาการเปลี่ยนแปลงของตัวละครในสถานการณ์ต่าง ๆ ในวรรณกรรมผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกว่า ธรรมชาติสามารถช่วยรักษาโรคและบรรเทาความเจ็บปวด ผ่านฉากที่เป็นช่วงเวลาหรือยุคสมัย โดยบรรยายช่วงเวลาการเติบโตและการเปลี่ยนแปลงความคิดของตัวละคร จากความเข้าใจในวัยเด็กของปรมินทร์ที่เกี่ยวกับประโยชน์ของต้นไม้ซึ่งมีอยู่อย่างจำกัด แต่เมื่อปรมินทร์โตขึ้นเขาได้รู้ว่าพืชหลายชนิดสามารถนำมาเป็นยารักษาโรคได้ แสดงให้เห็นว่า เวลาและการเรียนรู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงความคิด เมื่อได้รับประสบการณ์และเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ จะทำให้มีมุมมองที่กว้างและลึกซึ้งขึ้น นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่าการเรียนรู้ไม่ได้หยุดเพียงแค่นั้นในห้องเรียนแต่เกิดขึ้นตลอดชีวิต และการเรียนรู้จะทำให้เรามีความเข้าใจมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ความว่า

“แต่ก่อนเขาคิดแค่ว่าต้นไม้มีประโยชน์เพียงใช้เป็นอาหาร ทำเครื่องใช้ไม้สอย สร้างบ้านเรือน และผลิตอากาศบริสุทธิ์แก่นุชยให้หายใจเท่านั้น แต่พอเริ่มโตขึ้นเขากลับรู้สึกทิ้งไปกว่านั้นเมื่อเริ่มเรียนรู้ว่า พืชหลายชนิดสามารถใช้เป็นยารักษาโรคต่าง ๆ สำหรับคนและสัตว์ได้”

4.4 ฉากที่เป็นสภาพการดำเนินชีวิตของตัวละคร หมายถึง สภาพแบบแผนหรือกิจวัตรในการดำเนินชีวิตของตัวละครต่าง ๆ ในเรื่อง รวมถึงแบบแผนการดำเนินชีวิตของชุมชนและสังคม ในวรรณกรรมผู้เขียนนำเสนอฉากที่เป็นสภาพการดำเนินชีวิตของตัวละครที่มีความผูกพันกับธรรมชาติ เพื่อสื่อแนวคิดนิเวศสำนึกที่ว่า ธรรมชาติ คือ ที่พึ่งพิงในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งปรมินทร์ได้ใช้เวลาว่างในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การนั่งเล่นใต้ต้นไม้ การอ่านหนังสือ การฟังวิทยุ แสดงให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายท่ามกลางธรรมชาติ ด้วยการสร้างความสุขจากสิ่งเล็ก ๆ รอบตัว ความว่า

“ยามบ่ายเสร็จจากช่วยแม่ เด็กชายออกมาวิ่งเล่นแถวรั้วไม้ริมคลอง แถบนั้นมีไม้ผลต้นใหญ่ให้ร่มเงาอยู่หลายชนิด พลังหนีบเลื้อยกระจุยมาบูได้ต้นทุเรียนน้ำซึ่งนานปีจึงจะออกผลสักครั้ง แต่ครั้งที่ออกก็เพียง ลูกสองลูก ปกติหากเป็นวันหยุดเขามักจะนอนอ่านหนังสือ หรือนั่งทำการบ้านใต้ต้นทุเรียนน้ำนี้ หรือไม่ก็ตั้งหน้าตั้งตาดังเพลงจากรายการวิทยุที่บางครั้งปรมินทร์ก็ส่งไปรษณียบัตรไปขอเพลงโปรด จากนั้นก็จัดรายการแถมยังบันทึกเพลงโปรดนั้นลงเทปคาสเซ็ทไว้เปิดฟังในภายหลังอีกด้วย”

4.5 ฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมเชิงนามธรรม หมายถึง สภาพแวดล้อมที่เป็นนามธรรม เช่น ศาสนา จารีตประเพณี ค่านิยม ศีลธรรม รวมไปถึงสภาพอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของตัวละครในเรื่อง ในวรรณกรรมผู้เขียนได้นำเสนอฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมเชิงนามธรรม เช่น ตอนที่ปรมินทร์นั่งเรือเที่ยวชมทะเลน้อยแล้วพบดอกบัวหลวง จึงเชื่อมโยงกับคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งดอกบัวสี่เหล่าเป็นการเปรียบเทียบเชิงสัญลักษณ์ที่มีความหมายลึกซึ้ง เชื่อมโยงกับระดับของการตื่นรู้และการพัฒนาจิตใจของมนุษย์ แสดงให้เห็นว่าตัวละครใช้สภาพแวดล้อมธรรมชาติ คือ “ดอกบัว” เพื่อสื่อถึงการพัฒนาทางจิตใจของมนุษย์ในเชิงนามธรรม สะท้อนให้เห็นว่าตัวละครพยายามนำคำสอนของพระพุทธเจ้า เข้ามาใช้ในการพิจารณาและประเมินตัวเองและผู้อื่น ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจและเห็นภาพได้ชัดเจนถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล ความว่า

“ปรมณียังนึกไปถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องกับดอกบัวสี่เหล่าแวบเข้ามาขณะนั่งเรือช่วงหนึ่ง....
“ดอกบัวสี่เหล่าเปรียบเหมือนคนสี่จำพวก ได้แก่ บัวพื้นน้ำ บัวปริมน้ำ บัวใต้น้ำ และบัวในตม” เด็กชายเข้าใจ
ความหมายในสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงยกตัวอย่างเพื่อสั่งสอนชาวพุทธ”

5. น้ำเสียงของผู้แต่ง (Tone) น้ำเสียง (Tone) หมายถึง การแสดงทัศนคติของผู้เขียน ซึ่งทัศนะดังกล่าวมีความสำคัญกับความหมายในสิ่งที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อให้กับผู้อ่าน ในวรรณกรรมผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกผ่านน้ำเสียงอันแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ น้ำเสียงชื่นชมเชิดชูธรรมชาติ น้ำเสียงโน้มน้าวให้อนุรักษ์ธรรมชาติ น้ำเสียงจริงจังสื่อความให้คิด และน้ำเสียงโศกเศร้า ดังนี้

5.1 น้ำเสียงชื่นชมเชิดชูธรรมชาติ ผู้เขียนได้ใช้ภาษาที่มีน้ำเสียงชื่นชมเชิดชูธรรมชาติ เพื่อนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกและภาพของธรรมชาติ เช่น การใช้ถ้อยคำที่แสดงถึงความประทับใจ บรรยายถึงความงดงามของบึงน้ำที่มีบัวสายบานสะพรั่ง แสดงให้เห็นถึงความชื่นชมในความสวยงามและความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ตลอดจนกล่าวถึงแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่ได้รับการยกย่องเป็น “พื้นที่ชุ่มน้ำโลกแห่งแรกของประเทศไทย” แสดงถึงการเชิดชูและภูมิใจในธรรมชาติของประเทศไทย เป็นการกระตุ้นให้ผู้อ่านตระหนักถึงความสำคัญของแม่น้ำที่คอยหล่อเลี้ยงหลายสรรพชีวิตให้เจริญเติบโต ความว่า

พื้นที่น่ายามสายแสงแดดเริ่มจัดจ้า ในอุทยานนกน้ำทะเลน้อยละลานตาไปด้วยสีบานเย็นของเหล่าบัวสาย
นับล้าน บานสะพรั่งกระจายตัวกันอยู่ทั่วบริเวณในบึงน้ำอันเลื่องชื่อของจังหวัดพัทลุงแหล่งน้ำขนาดใหญ่
ซึ่งได้ชื่อว่า “พื้นที่ชุ่มน้ำโลกแห่งแรกของประเทศไทย”

นอกจากนี้ผู้เขียนยังถ่ายทอดน้ำเสียงที่ชื่นชมในความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ โดยการบรรยายถึงคลองน้ำข้างบ้านของปรมณียที่ซุกซมไปด้วยฝูงปลาน้ำจืดนานาชนิด แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติอันเป็นแหล่งอาหารที่คอยหล่อเลี้ยงคนในชุมชนมาหลายชั่วอายุคน แสดงให้เห็นถึงคุณค่าและประโยชน์ของธรรมชาติที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่พึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกันมาอย่างยาวนาน ความว่า

“ช่วงมีนาคมหน้าร้อน น้ำในคลองข้างบ้านปรมณียลดระดับลง เหลือเพียงแค่สะพานของผู้ใหญ่
ลำคลองสายเล็กซึ่งมีความกว้างไม่มากนัก แต่ซุกซมไปด้วยฝูงปลาน้ำจืดนานาชนิด เป็นแหล่งโปรตีนชั้นดีให้กับคน
ในชุมชนมาหลายชั่วอายุคน”

5.2 น้ำเสียงโน้มน้าวให้อนุรักษ์ธรรมชาติ ผู้เขียนนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกด้วยการใช้น้ำเสียงโน้มน้าวให้ผู้อ่านอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยใช้ภาษาแสดงเหตุและผล เพื่อให้เกิดความเชื่อถือและคล้อยตาม เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือพฤติกรรมของผู้อ่าน ความว่า

“ลุงคนขับเรือพาตระเวนไปอีกด้านของทะเลสาบเพื่อดูแหล่งวางไข่ของนกน้ำหลายชนิดอยู่ห่าง ๆ
โดยเฉพาะบริเวณป่าที่ต้นไม้ขึ้นหนาแน่นและอุดมสมบูรณ์ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ป่าราโพ พร้อมกับ ผาเด็ก ๆ ให้
ช่วยอนุรักษ์แหล่งวางไข่ของนก อย่าตัดไม้ทำลายป่าที่อยู่ที่วางไข่ของมัน เพราะจำนวนนกชนิดต่าง ๆ ในแถบนี้เริ่ม
น้อยลงไปทุกปีปรมณียได้รับรู้สิ่งที่ลุงคนขับเรือบอกแล้วรู้สึกใจหาย ธรรมชาติกำลังถูกทำลายลงด้วยน้ำมือมนุษย์
เขาคิดในใจว่าหากต้องการให้ธรรมชาติยังคงอยู่ ทุกคนต้องรักเพื่อนร่วมโลกให้เหมือนกับรักชีวิตของตัวเอง”

จากตัวบทผู้เขียนได้นำเสนอปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ รวมถึงเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยการงดตัดไม้ทำลายป่าอันเป็นที่อยู่ของสัตว์นานาชนิด แสดงให้เห็นว่าทุกสรรพชีวิตที่อยู่ในธรรมชาติต่างมีความเชื่อมโยงกัน ความว่า “ทุกคนต้องรักเพื่อนร่วมโลกให้เหมือนกับรักชีวิตของตัวเอง” เป็นการเรียกร้องให้ช่วยกันปกป้องดูแลธรรมชาติ ดังนั้น การนำเสนอเนื้อหาของผู้เขียนเป็นการโน้มน้าวให้อ่านปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำรงชีวิตให้สอดคล้องและกลมกลืนกับธรรมชาติ เพื่อการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์และธรรมชาติอย่างยั่งยืน

5.3 น้ำเสียงจริงจังสื่อความให้เกิด ผู้เขียนใช้น้ำเสียงที่จริงจังสื่อความให้อ่านคิด เช่น ผู้เขียนใช้น้ำเสียงจริงจังแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่น แน่วแน่ ของปรมินทร์ในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ทางวิชาการสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน เพื่อคิดค้นยารักษาโรคมะเร็งปอดที่พ่อกำลังป่วยจากเขา อันเป็นเป้าหมายที่สำคัญของปรมินทร์ ซึ่งน้ำเสียงที่จริงจังแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการเรียนรู้ และคุณค่าของภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน ตลอดจนสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติกล่าวคือ ธรรมชาติเป็นพื้นที่ในการศึกษาเรียนรู้ของมนุษย์แล้วธรรมชาติยังช่วยรักษาโรคของมนุษย์ได้อีกด้วย ความว่า

“ความใฝ่รู้เป็นแก้วที่ยังมีที่ว่างให้เติมน้ำอยู่เสมอ ทำให้ปรมินทร์ไม่หยุดขวนขวาย ค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งวิชาการต่าง ๆ ที่ทันสมัยสม่ำเสมอ และไม่ลืมศึกษาจากภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านของไทยควบคู่ไปด้วย พยายามแสวงหาตัวยาคใหม่ ๆ จากพืชพรรณธรรมชาติอย่างไม่ลดละจุดหมายสูงสุดของเขา คือ วันหนึ่งจะต้องค้นหาตัวยารักษาโรคมะเร็งปอดที่คร่าชีวิตพ่อเขาไปจากสมุนไพรให้จงได้”

5.4 น้ำเสียงโศกเศร้า ผู้เขียนได้ใช้ภาษาที่มีน้ำเสียงโศกเศร้าแสดงถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร เช่น ตอนที่ปรมินทร์ต้องย้ายโรงเรียน เนื่องจากการลดลงของจำนวนนักเรียนทำให้โรงเรียนถูกยุบลงวันสุดท้ายของการเรียนจึงเต็มไปด้วยความเศร้า ซึ่งผู้เขียนได้ถ่ายทอดความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติผ่านมุมมองของปรมินทร์ที่เปรียบการร่วงหล่นของใบหูกวางเหมือนน้ำตา แสดงถึงความอาลัยของปรมินทร์ที่ต้องจากลาโรงเรียนและธรรมชาติที่เต็มไปด้วยความทรงจำในวัยเด็ก ความว่า

“ขณะปั่นจักรยานปรมินทร์เหลียวกลับไปเก็บภาพของโรงเรียนเอาไว้ในความทรงจำครั้งสุดท้ายเห็นต้นหูกวางใกล้ประตูรั้วกำลังสลัดใบสีน้ำตาลแดงกันกรูกรียวราวหยดน้ำตาใครบางคนกำลังร้องริน”

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยสามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้ การวิเคราะห์กลวิธีการนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกในวรรณกรรมเยาวชน เรื่อง หมอยาน้อย ของ กิตติศักดิ์ ศรีแก้วบวร ได้นำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกผ่าน โครงเรื่อง ฉาก ตัวละคร บทสนทนา และน้ำเสียงของผู้แต่ง แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ นอกจากนี้ยังเผยให้เห็นถึงจุดประสงค์ของผู้เขียนที่สำคัญ คือ การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับผู้อ่าน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ธนวรรธ ขายกุล ที่ศึกษากลวิธีการนำเสนอสำนึกเชิงนิเวศในวรรณกรรมของ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ โดยกนกพงศ์ใช้กลวิธีการนำเสนอสำนึกเชิงนิเวศผ่านองค์ประกอบของวรรณกรรมที่มีลักษณะเด่น ได้แก่ ฉาก ตัวละคร บทสนทนา น้ำเสียง และท่าทีของผู้แต่ง ซึ่งการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติของกนกพงศ์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างสำนึกเชิงนิเวศ รวมถึงชักจูงให้อ่านตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของธรรมชาติ (ธนวรรธ ขายกุล, 2564)

ผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกผ่านตัวละครที่โดดเด่น คือ การสร้างตัวละครหลักให้เป็นเด็กที่มีจิตสำนึกเชิงนิเวศ มีกระบวนการทัศน์ในการมองโลกแบบองค์รวม โดยมองว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ มิ่งมนัสชน จังหาร และปรัชญ์ วิสเพ็ญ ที่ศึกษานิเวศสำนึกในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง ลูกยางกลางห้วยของ คามิน คมนีย์ ในประเด็นที่ว่า คามินได้นำเสนอนิเวศสำนึกที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านตัวละครที่มองเห็นตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ (มิ่งมนัสชน จังหาร และปรัชญ์ วิสเพ็ญ, 2564) นอกจากนี้ผู้เขียนได้สร้างตัวละครรองซึ่งเป็นคนในครอบครัว ญาติมิตร และครู เป็นผู้ใหญ่ที่มีจิตสำนึกเชิงนิเวศมีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้ ถ่ายทอดภูมิปัญญา และปลูกฝังจิตสำนึกในเรื่อง การอนุรักษ์ธรรมชาติแก่เด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นการสร้างตัวละครตามอุดมคติ (Idealist) อันแสดงให้เห็นถึงความมุ่งหมายของผู้เขียนที่สร้างตัวละครเพื่อเป็นแบบอย่างให้กับผู้อ่าน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน สอดคล้องกับ วิภา กงกะนันทน์ ที่อธิบายว่า นักอ่านวัยเด็กมักจะลอกเลียนแบบความคิด และการกระทำของคนที่นับถือ การสร้างตัวละครแบบอุดมคติจึงเป็นการให้บทเรียนจริยธรรมให้แก่ผู้อ่านทางอ้อม (วิภา กงกะนันทน์, 2533) เช่นเดียวกับ ทวีศักดิ์ ญาณประทีป ที่กล่าวถึงอิทธิพลของวรรณกรรมที่มีต่อเด็กว่า เด็กจะประเมินค่าตัวละครในเรื่อง เมื่อตัวละครแสดงพฤติกรรม ที่ได้รับผลเป็นที่น่าพอใจเด็กย่อมอยากลอกเลียนแบบพฤติกรรมและความคิดนั้น ตรงกันข้ามถ้าตัวละครแสดงพฤติกรรมใดแล้วได้รับผลเสียเด็กจะพยายามหลีกเลี่ยงพฤติกรรมนั้น ๆ ดังนั้น การใช้ตัวละครเป็นตัวแทนจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะกล่อมเกลานิยายของเด็ก ๆ (ทวีศักดิ์ ญาณประทีป, 2545)

นอกจากนี้กลวิธีการนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกผ่านฉากก็เป็นอีกกลวิธีหนึ่งที่โดดเด่นในวรรณกรรมเรื่องนี้ ซึ่งการสร้างฉากของผู้เขียน ไม่ใช่เป็นเพียงฉากที่ประกอบในเรื่องเพื่อให้เห็นถึงสภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ของตัวละคร แต่ฉากที่นำเสนอในวรรณกรรมเป็นฉากทางธรรมชาติที่แฝงไปด้วยแนวคิดนิเวศสำนึกที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์เป็นมิตรกับธรรมชาติ ผ่านการนำเสนอฉากธรรมชาติที่งดงามและอุดมสมบูรณ์ ซึ่งฉากดังกล่าวทำให้มนุษย์รู้สึกสดชื่น ผ่อนคลาย และมีความสุข ในขณะที่ผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกผ่านฉากที่เป็นป่าดงดิบ ซึ่งฉากดังกล่าวได้ทำให้ตัวละครเกิดความรู้สึกกลัวกับภาพธรรมชาติที่ได้พบเห็น แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่มนุษย์มองธรรมชาติเป็นอื่น สอดคล้องกับ ผลการศึกษาของ จื่อหลาน สวี และพัชรินทร์ บุรณะกร ที่ศึกษากลวิธีการนำเสนอภาพแทนธรรมชาติใน นวนิยายเรื่อง หมู่บ้านอาบจันทร์ ของมาลา คำจันทร์ ที่อธิบายว่า ฉากทำให้เห็นภาพธรรมชาติในลักษณะต่าง ๆ เช่น ภาพธรรมชาติด้านดีทำให้เห็นถึงความงามและความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติภาพแทนธรรมชาติด้านร้ายทำให้เห็นความโหดร้าย ความอันตราย ภาพที่น่ากลัวของธรรมชาติ (จื่อหลาน สวี และพัชรินทร์ บุรณะกร, 2566)

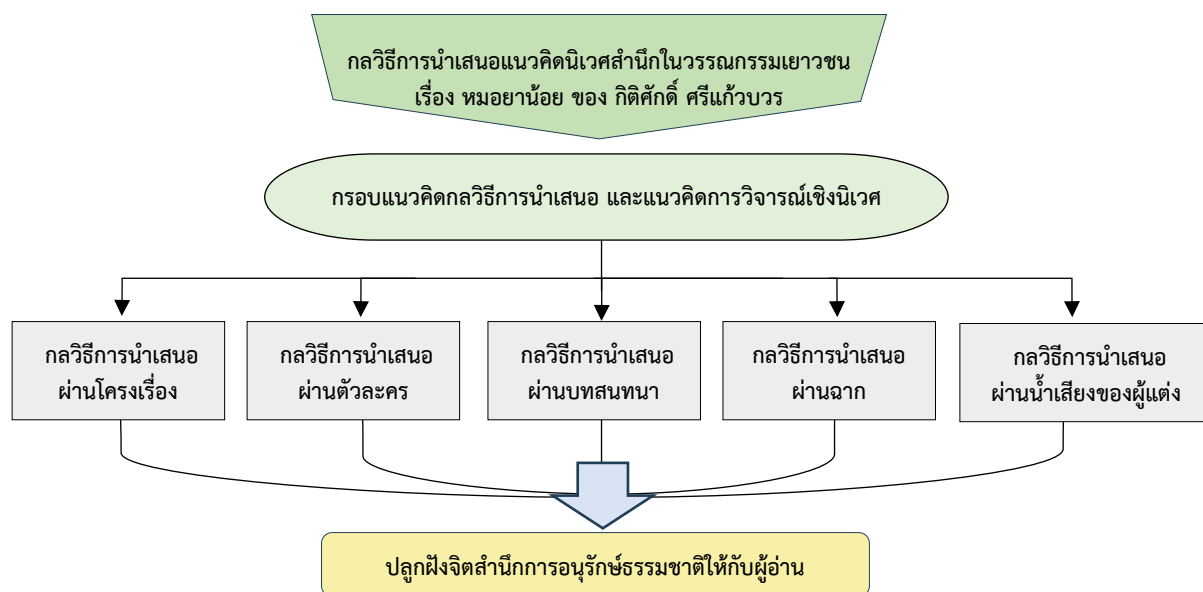
ดังนั้นจะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของวรรณกรรมมีบทบาทสำคัญ ในการนำเสนอเรื่องราวของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เพื่อสื่อแนวคิดนิเวศสำนึกไปยังผู้อ่าน ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายในสิ่งที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอ ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้เนื้อหาในวรรณกรรมเยาวชน เรื่อง หมอยาน้อย ยังนำเสนออุดมการณ์เด็กดีอันเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งด้านความคิดและพฤติกรรมผ่านตัวละครหลัก และผู้เขียนยังได้สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมผ่านหลักคำสอนทางศาสนา ซึ่งเชื่อมโยงกับแนวคิดนิเวศสำนึกอันแสดงให้เห็นคุณธรรมจริยธรรมที่มนุษย์ควรปฏิบัติต่อธรรมชาติ เพื่อการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์และธรรมชาติอย่างสันติและยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

การศึกษากลวิธีการนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกในวรรณกรรมเยาวชน เรื่อง หมอยาน้อย ของ กิตติศักดิ์ ศรีแก้วบรร พบกวิธีการนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึก 5 กลวิธี ได้แก่ กลวิธีการนำเสนอผ่านโครงเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา ฉาก และน้ำเสียงของผู้แต่ง ซึ่งแนวคิดนิเวศสำนึกที่ถูกนำเสนอผ่านองค์ประกอบต่าง ๆ ของวรรณกรรมสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติ

ให้กับผู้อ่าน อันจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องและกลมกลืนกับธรรมชาติ เพื่อให้มนุษย์และธรรมชาติอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและยั่งยืน สามารถสรุปองค์ความรู้ใหม่ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กลวิธีการนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกในวรรณกรรมเยาวชน เรื่อง หอมยาน้อย ของ กิตติศักดิ์ ศรีแก้ววร

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนี้สรุปได้ว่า กลวิธีการนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกในวรรณกรรมเยาวชน เรื่อง หอมยาน้อย ของ กิตติศักดิ์ ศรีแก้ววร พบกลวิธีการนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกทั้งหมด 5 กลวิธี ได้แก่ 1) กลวิธีการนำเสนอผ่านโครงเรื่อง ที่ผู้เขียนสร้างโครงเรื่องให้ตัวละครมีความเชื่อมโยงกับธรรมชาติตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่มีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน 2) กลวิธีการนำเสนอผ่าน ตัวละคร ที่ผู้เขียนได้ตั้งชื่อตัวละครหลักเพื่อสื่อถึงนิเวศ และการสร้างตัวละครที่เป็นมิตรกับธรรมชาติหรือมีจิตสำนึกเชิงนิเวศ 3) กลวิธีการนำเสนอผ่านบทสนทนา ที่ผู้เขียนได้ใช้บทสนทนาเล่าถึงลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของตัวละคร และใช้บทสนทาระหว่างตัวละครนำเสนอให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของธรรมชาติ เช่น พืชสมุนไพรที่มีสรรพคุณในการรักษาโรค 4) กลวิธีการนำเสนอผ่านฉาก ที่ผู้เขียนนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกผ่านฉาก 5 ประเภท ได้แก่ ฉากที่เป็นธรรมชาติ ฉากที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ ฉากที่เป็นช่วงเวลาหรือยุคสมัย ฉากที่เป็นสภาพการดำเนินชีวิตของตัวละคร และฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมเชิงนามธรรม และ 5) กลวิธีการนำเสนอผ่านน้ำเสียงของผู้แต่ง ซึ่งผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกผ่านการถ่ายทอดน้ำเสียงชื่นชมเชิดชูธรรมชาติ น้ำเสียงโน้มน้าวให้นุรักษ์ธรรมชาติ น้ำเสียงจริงจังสื่อความให้คิด และน้ำเสียงโศกเศร้า จากการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ผู้เขียนได้สอดแทรกแนวคิดนิเวศสำนึกผ่านองค์ประกอบต่าง ๆ ของวรรณกรรม อันแสดงให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญของธรรมชาติรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมให้กับผู้อ่าน ซึ่งมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ ควรนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการปลูกฝังจิตสำนึกเชิงนิเวศให้กับเยาวชน และสามารถนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาการนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกในวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ เช่น นวนิยายจินตนิมิต เรื่องสั้น กวีนิพนธ์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงกลวิธีการนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกที่มีลักษณะที่แตกต่างกันของวรรณกรรมแต่ละประเภท

เอกสารอ้างอิง

- กิตติศักดิ์ ศรีแก้ววร. (2561). หมอยาน้อย. กรุงเทพมหานคร: ออฟเซต เฟลส.
- จื่อหลาน สวี และพัชรินทร์ บุระนกร. (2566). กลวิธีการนำเสนอภาพแทนธรรมชาติในนวนิยายเรื่อง หมู่บ้านอาบจันทร์ ของมาลา คำจันทร์. ใน การประชุมมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติด้านนานาชาติ ครั้งที่ 14. มหาวิทยาลัยมหาดใหญ่.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2566). เอกสารประกอบการอบรม “เขียนโลกด้วยมือเรา แนวทางสร้างสรรค์เรื่องสั้นนิเวศสำนึก”. กรุงเทพมหานคร: สถาบันลูกโลกสีเขียว.
- ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. (2545). การเขียนวรรณกรรมสำหรับเด็ก. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธนวรรธ ชายกุล. (2564). สำนึกเชิงนิเวศในวรรณกรรมของ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2539). วรรณกรรมวิจารณ์. ปทุมธานี: สำนักพิมพ์นาคร.
- _____. (2556). วรรณคดีสีเขียว: วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นาคร.
- เนื่องน้อย บุญเนตร. (2537). จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม: โลกทัศน์ในพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตก. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มิ่งมนัสชน จังหาร และปรัชญ์ วิสเพ็ญ. (2564). นิเวศสำนึกในวรรณกรรมเยาวชนเรื่องลูกยางกลางห้วย ของคามิน คมนีย์. วิจิตรวรรณสาร, 5(3), 153-170.
- วิภา กงกะนันท์. (2533). วรรณคดีศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.